

Otoci Ista i Škarda, ur. Josip Faričić, Sveučilište u Zadru – Zavod za prostorno uređenje Zadarske županije – Matica hrvatska: ogranak u Zadru – Hrvatsko geografsko društvo: Zadar, Zadar 2010., 873 str.

Monografija *Otoci Ista i Škarda* voluminozno je, već i na prvi pogled impresivno djelo koje – kroz više desetaka radova iz najrazličitijih znanstvenih disciplina – pruža uvid u svekolike sastavnice razvoja navedenih zadarskih otoka. Kao i prethodna monografija (*Otok Rava*, 2008.) i knjiga koja se ovom prilikom predstavlja, nastala je ponajprije zahvaljujući pregućima glavnoga urednika Josipa Faričića, kao i drugih poticatelja i pregaoca, među kojima posebno valja spomenuti Branka Smoljana koji je tijekom više desetljeća prikupio golemi arhivski materijal vezan za povijest Ista i Škarde. Upravo *Predgovorom* J. Faričića (3-5) te tekstom *Hommage Branku Smoljanu* iz pera Zdravka Smoljana (7-12) započinje ova monografija.

Prvu cjelinu čine tri uvodna priloga. U tekstu *Kamo idu naši otoci?* Ivan Šimunović (17-29) ukazuje na akutan problem depopulacije većine hrvatskih otoka te iznosi promišljanja glede njihova budućeg razvoja (gospodarstvo, promet, demografska kretanja). Definicija značenja “malih otoka” prema njihovim fizičkim obilježjima i demografskim gibanjima tema su rada Ivana Lajića (*Mali otoci Hrvatske i njihova demografska perspektiva – primjer otoka Ista*, 31-42), dočim Vladimir Skračić potpisuje tekst *Otoci i otočani – pogled sa Sveučilišta* (43-57).

Osam je tekstova sadržano u cjelini *Prirodoslovlje*. U prvome radu predmet istraživanja Damira Magaša je *Prirodno geografska osnova – potencijal razvoja otoka Ista i Škarde* (63-92). *Geološka građa otoka Ista i okolnih otočića* tema je istraživanja Alana Mora, Vlaste Čosović i Emő Márton (93-97), a *Hidrogeološke značajke otoka Ista* razmatraju Josip Terzić i Ivan Slišković (99-108). Slijede radovi *Geomorfološke značajke otoka Ista i Škarde* Marice Mamut (109-120), *Pedološke značajke i uporabna vrijednost tla otoka Ista i Škarde* Stjepana Husnjaka (121-135) te *Klima Ista i Škarde* Ladislava Čose (137-147). Završni tekstovi u prirodoslovnoj cjelini monografije bave se vegetacijom Ista i Škarde, a to su radovi Milenka Milovića i Marije Pandža *Vaskularna flora otoka Ista i Škarde s pripadajućim otočićima i hridima* (149-186) te zaseban prilog M. Pandža *Vegetacija Ista i Škarde s pripadajućim otočićima* (187-208).

U ovome nas prikazu posebice zanimaju radovi uključeni u cjelinu pod naslovom *Povijest*. Započinju prilogom Šime Batovića *Bilješke o najstarijoj povijesti otoka Ista i Škarde* (213-220), u kojemu se predstavljaju lokaliteti na kojima su pronađeni najstariji tragovi ljudskoga prebivanja na ovim otocima. Tragom izvornoga gradiva iz Državnog arhiva u Zadru (ponajprije zbirke Spisi obitelji Lantana, nekadašnjih vlasnika Ista i Molata), nastao je rad Kristijana Jurana *Otoci Ista i Škarda u srednjem i ranom novom vijeku – pristup istraživanju i nove spoznaje* (221-250). Ovdje je poglavit istraživački interes autora usmjeren na razmatranje spomena navedenih otoka u srednjem vijeku, pitanja pripadnosti otoka (zakupci zadarske komore), stanovništva te zemljišnih odnosa između zakupnika i otočana.

U radu *Ista i Škarda u prooj polovici 19. stoljeća* Stijepo Obad (251-259) ukazuje na kretanje stanovništva u navedenome razdoblju, gospodarsku djelatnost te crkvene prilike. Na potonji se tekst vezuje prilog Tade Oršolića *Ista i Škarda od sredine 19. stoljeća do kraja Prvoga svjetskog rata* (261-269), a fokus autorova istraživanja usmjeren je na raščlambu glavnih gospodarskih grana otočana (poljodjelstvo, pomorstvo), kao i na pregled demografskih pokazatelja i općih društvenih prilika tijekom promatranog razdoblja.

Glagoljske matrikule kao važno povijesno vrelo o stanovništvu i vjerskim prilikama na Istu razmatra Grozdana Franov Živković u radu *Bratovštine (skule) župe Sv. Mikule na otoku*

Istu u 18. st. i 19. st. (271-289), dok se općim prilikama na otoku tijekom i neposredno nakon Drugoga svjetskog rata bavi Zlatko Begonja (*Ist i Škarda u Drugom svjetskom ratu i poraću, 1943.-1946.*, 291-302). Slijedi rad Župa Ist iz pera Pavla Kere (303-323), u kojemu se govori o sakralnim objektima na otoku Istu, svećenicima i tamošnjim župnicima (donose se njihove sažete biografije) te o vrijednim predmetima crkve Sv. Nikole i župne kuće u Istu.

Vrijedne podatke o povijesti školstva u Istu donosi rad Šime Ljubičića *Pučka škola u Istu* (325-345). Uz dragocjen pregled osnutaka osnovnih škola u zadarskome kraju, autor podrobno razmatra razvoj pučke škole u Istu od 1858. do njezina utruća 2006. godine. Završni prilog u cjelini *Povijest* potpisuje Josip Faričić (*Otoci Ist i Škarda na starim kartama – mali otoci u "velikoj" geografiji Jadrana i Sredozemlja*, 347-390), a središnje zanimanje autora raščlamba je prikaza navedenih otoka na najstarijim kartografskim izvorima, na geografskim kartama iz 16. i 17. stoljeća, topografskim i pomorskim kartama 18. i početka 19. stoljeća te na zemljovidima iz prve polovice 19. stoljeća. U prilogu rada donose se preslici zemljovida na kojima su ucrtani otoci Ist i Škarda, i to od *Pete karte Europe* Klaudija Ptolemeja do austrijskih katastarskih planova iz dvadesetih godina 19. stoljeća.

Deset je radova sadržano u cjelini *Demografija, društvena geografija i gospodarstvo*. Vrijedan prinos poznavanju povijesti stanovništva Ista i Škarde od 17. do 19. stoljeća donosi rad G. Franov Živković *Povijesna demografija Ista i Škarde na temelju glagoljskih matičnih knjiga iz 17. i 18. st. te tabelarnih matica iz 19. st.* (395-429). U radu se objavljuju tabelarni pregledi s poimeničnim popisima obitelji na navedenim otocima te temeljem tih, kao i drugih podataka, analiziraju onovremeni demografski trendovi. Slijedi rad Vere Graovac Matassi *Suvremeni demografski razvoj Ista i Škarde* (431-443), u kojemu se prati kretanje stanovništva oba otoka od prvih popisa iz 16. stoljeća do popisa stanovništva provedenog u Republici Hrvatskoj 2001. godine, utvrđuje njegovo prirodno kretanje, sastav prema spolnoj strukturi i gospodarskim aktivnostima. Opsegom najveći rad u ovoj monografiji djelo je Branka Smoljana (za tisak ga je priredio Pavao Kero). Riječ je o objavljivanju *Rodoslovlja išćunskih obitelji* (445-551) – iznimnoj građi koja je iziskivala višedesetljetni autorov rad na iščitavanju i raščlambi matičnih knjiga i drugih dokumenata vezanih za povijest Ista.

Iseljavanja s Ista i Škarde nezaobilazan su čimbenik demografskih kretanja ovih otoka. To je i tema rada Janka Segarića (*Iseljništvo otoka Ista i Škarde*, 553-562), a posebno su pritom dragocjeni podaci o iseljenicima u prekomorske zemlje. Sličnom se temom bavi i Mladen Levačić (*O iseljenicima s otoka Ista*, 563-571), a temeljni izvor njegova istraživanja su podaci o išćunskim iseljenicima zabilježeni u useljeničkome uredu na Ellis Islandu (New York) početkom 20. stoljeća.

Sljedeći su radovi usmjereni na gospodarski razvoj Ista. U tekstu *Poljoprivreda i razvoj ruralnog krajolika Ista i Škarde* J. Faričić, Anica Čuka i Vlatka Colić (573-598) iznose neka zapažanja iz povijesnoga razvoja poljodjelstva Ista i Škarde u 18. i 19. stoljeća, a posebno se obaziru na promjene u prostornim obilježjima i identitetu ruralnog krajolika uslijed demografskog opadanja. Razvojni put išćunskoga brodarstva – iznimno važne sastavnice gospodarske povijesti toga otoka – središnja je tema opsežnoga rada Romana Segarića *Pomorstvo otoka Ista i Škarde* (599-689). Uz brojne konkretne statističke podatke, važne i za širi uvid u dalmatinsko brodarstvo, autor donosi i pregled išćunskih pomoraca kroz prošlost, osvrće se na razvoj išćunske luke, kao i na lučki promet i lučku službu. U svome sljedećem radu R. Segarić podrobno se bavi *Ribarstvom otoka Ista i Škarde* (691-733) te donosi statističke preglede išćunskih ribarskih plovila u pojedinim razdobljima, navodi osobitosti ribolovnih tehnika i alata, pregled struktu-

re ulova ribe i drugo. Isti autor potpisuje i rad *Obrt i trgovina Ista i Škarde (735-750)*, u kojemu se navode vodeće obrtničke djelatnosti i njihovi nositelji (proizvodnja brašna, drvenog ugljena, zidarstvo, kovački i stolarski obrt, obrti vezani uz ribarstvo i pomorstvo i drugo) te opisuje trgovačka djelatnost na otoku. U završnome članku ove cjeline J. Faričić i Doris Mikuličić u prilogu *Turizam – jezgra suvremene ekonomske aktivnosti na Istu i Škardi (751-766)* ukazuju na važnost ove gospodarske grane za suvremeni razvoj ovih otoka.

U cjelini *Kulturna baština* sadržana su četiri rada. *Čakavština Ista i Škarde* tema je rada u kojemu sa jezikoslovnog motrišta Josip Lisac analizira govor stanovnika navedenih otoka (771-778). Toponomastičkom baštinom bavi se Ante Jurić (*Toponimija Ista i Škarde, 779-808*), dok je u fokusu istraživanja Jasenke Lulić Štorić *Tradicijska nošnja otoka Ista kao pokazatelj odnosa između muškarca i žene (809-816)*. Završni rad ove cjeline potpisuju Kornelija Kuvač-Levačić i Patrick Levačić, a tema su išćunske priče o štrigama, morama i vukodlacima kao dio bogate etnološke baštine Dalmacije (*Čudnovate priče otoka Ista – o štrigi Konstanti, mori, spudgulcu i mudukljuaku: prilog proučavanju usmene tradicije i vjerovanja otoka Ista, 817-822*).

Završna cjelina knjige (*Budućnost otoka kroz prostorno planiranje*) sadrži tekst Vladimira Mattionija i Nives Kozulić *Otoci Ist i Škarda u urbanističkim planovima (827-848)*. Na kraju knjige nalaze se sažeci svih radova na engleskome jeziku (849-873).

Gotovo 900 stranica i više stotina foto-priloga, statističkih pregleda i grafikona u monografiji o otocima Ist i Škarda izniman je, impresivan izdavački poduhvat koji posvjedočuje da se i o malim, pomalo zaboravljenim lokalnim sredinama, može napisati pregršt sjajnih znanstvenih priloga iz različitih disciplina. Zadivljujuća je količina vrlo raznolikih podataka koji su ovdje sustavno predstavljeni: od detaljne raščlambe otočke vegetacije, preko pregleda posjedovnih odnosa, imena učitelja, obrtnika, trgovaca, svećenika, pomoraca i ribara kroz stoljeća, pa sve do rodoslovnih stabala svake pojedine obitelji. Djelo je stoga, osim nemjerljive vrijednosti za zavičajnu povijest, vrlo dragocjen i uporabljiv model kako pristupiti i realizirati do konačne izvedbe (monografskog djela) sveobuhvatno istraživanje pojedinih mikroregija. Također, poznajući osvjedočenu radnu energiju glavnog urednika Josipa Faričića, za vjerovati je da ćemo uskoro imati prilike prikazom predstaviti još pokoje monografsko djelo posvećeno zadarskim otocima.

Lovorka Čoralić

Sveti Ivan Zelina – povijest i kultura. Zbornik radova sa znanstvenoga skupa, ur. Ante Gulin, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Razred za društvene znanosti, Odsjek za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti i Grad Sveti Ivan Zelina, Zagreb – Sv. Ivan Zelina 2010., 366 str.

Zbornik radova s istoimenog znanstvenog skupa *Sveti Ivan Zelina – povijest i kultura* održanog 30. studenog i 1. prosinca 2006. obuhvaća 15 radova znanstvenika različitih zvanja, od povjesničara, arheologa, povjesničara umjetnosti, jezikoslovaca i etnografa, pa sve do medicinara, pravnika i arhitekata koji su iz svoje domene iznijeli različite, dosad u velikoj mjeri nepoznate spoznaje iz povijesti grada Sv. Ivana Zeline. Skup je održan na inicijativu grada Sv. Ivana Zeline, a u organizaciji Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti i njezina Odsjeka za povijesne i društvene znanosti. Sudjelovalo je 17 izlagača od kojih je 13 radova objavljeno, a zbornik sadrži i radove autora Ladislava Dobrice i Arijane Kolak Bošnjak koji nisu sudjelovali